

A Magyar Nyelvjárások Atlasza

78. *gaz* 'mauvaise herbe' térképéhez*

1. Az 1968 folyamán napvilágot látott Nyatl. I. kötetét azon melegében büszke örömmel üdvözölte PAPP LÁSZLÓ a MNy. LXV, 2. füzetében (129–35), KISS LAJOS a Nyr. ugyanazon évi (1969) 93. kötetének 169–76. lapjain, majd NYÍRI ANTAL a NyK.-ben (LXXII, 447–51). — Mindhárman kiemelik, milyen nagy hasznot ígér a Nyatl. térképeinek forgatása a legkülönbözőbb tudományágak képviselői számára. Hogy a Nyatl. friss, mind ez ideig számon nem tartott és így nem értékesíthető szóföldrajzi információi adott esetben mit jelentenek pl. a szótörténetkutató számára, azt a magam részéről a munkaközösség iránti elismerés adójaként, egy konkrét példán szeretném bemutatni. Megkísérlem a TESz.-ban ismeretlen eredetűnek mondott *gaz* szó török származtatását a Nyatl. 78. sz. térképének szóföldrajzi információival szembe-síteni.

2. A *gaz* szó török eredetének ötletét RAMSTEDT: mong. *qayda* ~ csuv. *χyra* 'welkes, vorjähriqes Gras' (Stellung . . . 25) egyeztetése adta. Ez az egybevetés ui. szemmel láthatóan ugyanazt a hangtani viszonyt tükrözi, mint a mong. *buydai* 'Weizen' ~ csuv. *p̄ri* 'Spelt', úgyhogy igen valószínűnek tűnik, hogy itt a mong. *buydai* ~ csuv. *p̄ri* ~ magy. *búza* elfogadott etimológiának párhuzamos hangtani jelenségével állunk szemben: mong. *qayda* ~ csuv. *χyra* ~ magy. **kaz(a)* > *gaz*.

A mong. *χayda* 'dry grass of the preceding year' > *χaydara-* 'to dry up, or wither (of grass)' (LESSING: Mongolian–English dictionary) nyelvjárások szerte ismert kifejezés: kalm. *χagda* 'vorjähriqes. verwelktes Gras (mitten im Grünen)' RAMST. Wb. 160/b; burj. *χagda(n)* 'staraja ili prošlogodnjaja trava' vö. *χagdataj gazar* 'mestnost obilnaja travoj; mestnost obilnaja podnožnim kormom' (ČEREMISOV: Russk.-burj. sl.); mandzsu *hakda* 1. 'Beim Abbrennen des Moores, vom Feuer verschohnt gebliebene Stelle', 2. 'zwischen neuer Vegetation stehender alter, Pflanzgewuchs' (HAUER). ČEREMISOV mandzsu szótárában pedig: *χagda(n)* 'staraja (ili visochšaja) trava'; *χagda galdaχa* 'vižigať staruju travu'. — Mint jövevényyszó (vö. KAŁUŽIŃSKI: Mong. Elementen in der jakutischen Sprache 109) belekerült a jakutba: *χagdan*, *χaydan* 'bleklij, pobleklij, peresochšij (trava ili listja)' PEKARSKIJ III, 3223, és megvan különböző török nyelvekben is: kaz.-tat. *kaudan* 'prošlogodnjaja trava; sternja, žnivoj'

* SZABADFALVY JÓZSEF: A magyar takarmánygazdálkodás honfoglalás előtti rétegéhez (Ethn. LXXIX, 338–48) c. tanulmánya cikkem lezárása után került kezembe. A *gaz* szó tárgytörténeti hátterét ill. az etnográfus mondanivalóját igazolja és kiegészíti a nyelvész etimológiai magyarázata.

(Tat.-russk. sl. 1960). PAASONEN a miser tatárból is ismeri: *kaudan* 'száraz fű' (NyK. XXXII, 262—3); krm. *kaudan* 'dürres Gras; ein mit trockenem Gras bedecktes Land' (Radl. II, 24); tel. *qaudaq* ~ *qaulaq* 'prošlogodnjaja trava, vetoš' (BUDAGOV II. 24); RÄSÄNEN etimológiai szótára hakasz adatként *kavdan* alakban közli: 'Land mit dürrem Gras' jelentésben. Török közvetítéssel eljutott a szó néhány fgr. nyelvbe is: votj. *kaudan* 'fünek neve, mely gyökéren száradt' (vö. MUNKÁCSI: NyK. XVIII, 116); mordE. *gaudan* 'dürres, vor-jähriges gras' (vö. PAASONEN: JSFOU. XV, 2: 36). — A közölt *qayda* ~ *qaydan* variánsok a mong. *qay-* ~ *qayu-* > *qayuraj-* 'trocknen', *qaysa-* 'trocken werden' tő származékai (vö. POPPE: UJb. XIII, 119). A *qay-* igető nominális párja a *qay* azonban önmagában is jelenthet száraz avarat: bašk. *kau* 'prošlogodnjaja trava (sgnilsaja ili visochšaja na kornju)' (Bašk.-russk.sl. 1958.); kirk. *kau* 'staraja trava' (Budagov II. 29). Az ilyen értelmű, de még nem diftongizált, eredeti *qay* tő pedig az osztjákban fedezhető fel: *ḡāyāmṭā* 'verwelken, im stehen vertrocknen (Gras, Baum); ergrauen (Haare)' (vö. TOIVONEN: JSFOU. LII, 6: 9). Összevont alakjai: kom. alt. *kū* 'ein vertrocknetes Baum', alt., tel., szag., kacs. *kū* 'bleich, gelblich, fahl' stb. (RADL. II, 882). — Egyszerűség és rövidség kedvéért nem közlöm a mong. *qay* ~ közt. *kak* 'száraz' alapjelentésű nomen-verbum egyéb, etimológiánk szempontjából nélkülözhető származékait.

3. Amint láttuk, a mong. *qayda(n)* török megfelelője a *kaudan*, a köztörök hangtörténet szabályainak megfelelően, konzonanskapcsolatban változatlanul megőrizte az őst. *d*-t, akárcsak a mong. *buydai* 'Weizen' ~ közt. *buyday* ua. esetében is (vö. JOKI: Die Lehnwörter des Sajansamojedischen 106—8). Ezzel szemben a bolgár—török ágban végbement *d* > *δ* > *r* különfejlődés eredményeképpen, ahol az *r*, *l*, *n* utáni positiót kivéve az őst. *d* egy *δ* fokon át a mai csuvasban *r*-ként jelentkezik, a mong. *qayda* szabályos csuvas megfelelője: *χyra* 'suchaja trava' (ZOLOTNICKIJ 99). Vö. AŠM. XVI, 220: *χuru* 'trava (suchaja)' Načert. 242. — A jogosan feltehető *δ* fokot látszik képviselni a magyar: *gaz* < *kaz < *qada < *qayda < *qayda* is. Ezek szerint a magyar *gaz* vitathatatlanul ócsuvas eredetű, a csuv. *d* > *δ* > *r* hangfejlődés középső szakaszának idejéből való jövevényszó akárcsak a *búza* < *buyday < *buyday*; *tízok* < *toydaq* < *toydaq*; *győz* < **žiyäd-* < *yigäd-* 'besiegen' stb. (NyK. LXII, 138—40). Ami pedig a szókezdő zöngés zárhangot illeti, *gaz* szavunk honfoglalás előtti török jövevényszavainknak abba a csoportjába tartozik, amelyekben GOMBOCZ (BTLw. 166) a zöngésülést a következő konzonans asszimiláló hatásának tulajdonítja: *görény* < *kürän, *gözü* < *közü stb. — Magyarázatra szorul még a tőszótag vokálisának rövidsége a várható hosszú helyett, továbbá a hiányzó szövégi *-a*, amely pedig az ún. vándorláskorabeli török kölcsönzésekben megmaradt (vö. BTLw. 160—3). A soron következő tárgy- és jelentéstörténeti bizonyosság alapján azonban előbb-utóbb, ez a jelenség is a sorvadó véghangzók síkján lesz magyarázható.

4. A *gaz* szó vázolt szabályos hangtani kialakulása kétségkívül ócsuvas eredetre vall, de feltűnő, hogy hangtani megfelelői sem a mongolban, sem az átvevő török és fgr. nyelvekben sehol sem jelentenek kifejezetten 'haszontalan gyomnövény'-t, mint a mai magyar köznyelvben. — A jelenség tárgyi magyarázata után kutatva kiderül, hogy a *qayda* korántsem haszontalan, ellenkezőleg nagyon is megbecsült, a nomád állattartásban rendkívül fontos szerepet játszó: az előző évről a mezőn maradt avarfű. A rideg jószág azon tengődi át a telet, ha kell a hó alól is előkaparja, kora tavaszi kihajtás esetén pedig ez az egyedüli

tápláléka az új fű kisarjadtaig. A fűféléknek — elsősorban takarmányértékét számon tartó — gazdag mongol terminológiájából hadd álljon itt mutatóba MOSTAERT ordos szótárának az *oron* fűnévhez fűzött következő magyarázata: 'herbe de l'année precedente sur pied . . . ici dans nos parages il y a encore des herbes de l'année precedente le betail trouve encore quelque chose à brouter (dit au printemps)' II, 81/b. — Az azonos tulajdonságú fűfélék számos gyűjtő elnevezése mellett a kalmükben pl. a hótakaró alá került növényzetnek is van külön neve: *tea* 'Gras unter dem Schnee, die weite Steppe, wo das Vieh im Winter mit den Füßen im Schnee scharrend sein Gras findet' (vö. RAMST. Wb.). A lábön száradt avarfűnek azonban nemcsak a múltban volt jelentősége, nagy becse van a nomád viszonyokból csak fokozatosan kivetkőző mai mongol állattartásban is. ERICH THIEL 1958-ban megjelent műve: Die Mongolei, Tierzucht (Futterwirtschaftliche Grundlagen című fejezetében) többek között ezeket mondja: Die Hauptmasse der Futterpflanzen in den Steppen . . . bilden *mehrfährige Gräser* (a szerző ritkítása!). — Igen valószínű, hogy az erdős övezetből a ligetes steppére ereszkedő és nomád állattartás életformájára áttérő magyarság sem kultúrnövények közt termő 'mauvaise herbe' jelenésben, hanem rendeltetésének megfelelően, 'szükség takarmány' értelemben vette át a *gaz* szót. A honfoglalás előtt átvett számos háziállatnév és a tartásukkal összefüggő egyéb kifejezések mellé, jól odaillesik a jószág takarmányozásnak ez a fontos műszava. — Az egyszerű következtetésen kívül ezt a felfogást látszanak igazolni a régi magyar rideg pásztorkodás legeltetési szokásai is, amelyek nyilván csak folytatásai a magunkkal hozott hagyományoknak. TÁLASI mondja a „Kiskunsági pásztorkodás”-ban: „A szilaj és részben a félszilaj jószág egyedüli tápláléka az, amit a legelőn talál . . . télen a szilaj jószágot átvették a téli pusztaakra, ahol nyáron nem kaszáltak, bőven volt az avarfű . . . téli ínségben a jószág a hó alól is kikaparta az avarfüvet . . . ha az sem volt, a cserjések és erdők fiatal hajtásaira fanyalodott . . . Szabadszálláson . . . az Öregerdőben vagy az Újerdőben *gazalt* télen a szilajménést” stb. (36, 40, 41, 46). Idevág az ÚMTSz.-nak a Nagykunságról, erről a jellegzetesen rideg állattartó vidékről közölt adata: *gaz* am. 'magasabb szálú avarfű'. — A *gaz* szónak ilyen tárgyi alapon való átvételé valószínűvé teszi, hogy a török eredetű különféle gyomnövényneveink is általában a pásztor élet kapcsán kerültek nyelvünkbe. Bár különböző talajviszonyokat kedvel, de parlagon és legelőn is megerem: a *bojtorján*, *csalán*, *kalokány*, *katáng*, *kököröcsin*, *üröm*, *konkoly* (gabona gyomnövény), *káka*, *gyékény* (vizi gazok, télen megeszi a jószág!), a *kökény* pedig a pásztori építményekhez szolgáltat anyagot (TÁLASI 40). A jövevényszavaknak ebben a kategóriájában említhető a *kóró* szó is, amely sokféle elszáradt növény szárát jelenti. Végül a *gyom* ~ csuv. *šum* 'Unkraut'. A *gyom* csak kitépve, elszáradva *gaz*. A kert lehet *gyomos*, ha elhanyagolt *gazos* is, de a szabad mező, ahol csak a nagyobb szálú növényzet tűnik fel, csak *gazos* lehet.

5. A mong. *qayda(n)* ~ közt. *kaudan* jelentése azonban — amint az a közölt adatokból kitűnhetett — nem csupán 'száraz avarfű', hanem 'avarfüvel borított steppe' is: krm. *kaudan* 'ein mit trockenem Gras bedecktes Land'; hakasz *kavdan* 'Land mit dürrerem Gras'; tung. *qaydakā* 'širokaja, rovnaja polana' (VASILEVIČ: Evenk.-russk. sl. 1940) és Hajdúnánáson is a *gaz* am. 'nagy, szálas mező' (ÚMTSz.). — A *qayda* ill. a *gaz* szónak ez a másodlagos jelentése vezet el bennünket a *gaz* utótagú összetett helynevek helyes értel-

mezéséhez. Az EtSz. ismeri a *gaz* önálló helymegjelölő szerepét is, de leggyakrabban mégis határ-, irtás- és erdőjárásnevek utótagjaként fordul elő: *Kisgaz, Nagygaz, Méhesgaz, Kétrélgaz* stb. A *gaz* szó első adatolása is ilyen összetett helynévben fordul elő: *Peturgoz* (An. 43). Nyilvánvaló, hogy itt a *gaz* nem lehet 'Ünkraut', hanem sokkal inkább: 'legelő, avarfűvel takart mező'. Egészen hasonló a *telek* utótagos helyneveink esete, ahol a *telek* jelentése nem a köznyelvi 'Grund', hanem az ősi: '(a vizenyős környezetből kiemelkedő) letelepedésre alkalmas hely' (vö. NyelvtudÉrt. 38. sz. 191–7). — A tájékozódás igényéből született *gaz* utótagos határneveinkben keletkezésük idején egészen bizonyosan megvolt még a reális kapcsolat a név és a tájrész, ill. a *gaz* és a megjelölt hely között. Hogy ez a reális kapcsolat számunkra elhomályosodott, annak az az oka, hogy a *gaz* szó eredeti fogalmi jegyei idővel nagyon megváltoztak úgyannyira, hogy mai köznyelvi értelmű behelyettesítése teljesen irreális.

6. A gazdaságtörténeti fontosságú *gaz* szó eredetileg 'gyökéren száradt avarfű' egyértelmű jelentése ui. az új haza változott körülményei között erősen differenciálódott. A megindult részbeni istállózással és takarmánybegyűjtéssel, nem volt többé nélkülözhetetlen a szabadban lábon száradt növényzet, ill. a *gaz* és így elvesztette régi jelentőségét. A meghatározó fogalmi jegyekben valamikor igen gazdag *gaz*: 'erdőn-mezőn termő, gyökéren száradó, a jószág szükségeltakarmányozását szolgáló, mindenféle fajta növényzet' pontosan körülhatárolt konkrét tartalma, a 'kint száradás' jellemző uralkodó jegyétől megfosztva, jelentéskörében vagy PAIS terminológiájával jelentéstartományában, ahogy azt éppen a *gaz* szóra utalva mondja (MNY. XVIII, 363), rendkívül kitágult. Befért most már mindenféle 'száraz takarmány' megnevezése: 'széna, szalma, csutka' stb. A fogalom módosulásának ezt a szintjét tükrözik a nagyszámú nyelvjárási kifejezések: lökj a jószágnak egy kis *gazt* (Hajdúhadháza); *gazul* részelt, aki az aratóbér fejében a szalmát és pelyvát is viszi, esetleg már a kévéken és keresztteken osztozik (Bihar) stb. — A fogalmi módosulásnak ugyanez a foka tapasztalható a fgr. nyelvek újabkori csuvas közvetítésű jövevényszavaiban is: votj. *kuro* 'Stroh' (vö. WICHMANN: MSFOu. XXI, 84) és cser. *ora* 'Unterlage, Streu' (vö. RÄSÄNEN: MSFOu. XLVIII, 167) < csuv. *xyra* < *qayda < *qayda*.

A *gaz* jelentéskörének további bővülése ezzel nem állt meg, hanem olyan mértékben fokozódott, amint vesztett eredeti meghatározó jegyeiből. A következő állomás, hogy elkopik a 'takarmány' ismérvi, s már nem kizárólag 'száraz takarmányt', hanem mindenféle elszáradt növényt jelent. Hódmezővásárhelyen pl. *gaz*: 'káka, gyékény, nád', általában minden száraz növényfélése, amivel a ház befedhető: *gazitetj* (ÜMTSz.). A 'mindenféle száraz növény' → 'törmelék, hulladék' → 'szemét' érthető további jelentésfejlődés. — A gyökeres szakadás az átvett ősi és a köznyelvi *gaz* jelentése között akkor következett be, amikor az eredeti fogalmi meghatározók második fontos uralkodó jegye az etimológiailag is megalapozott 'száraz' is elmosódik, ill. az ismertető jegyek mondhatni teljesen kieserélődnek. Ezen a fokon lett a *gaz*: a kultúrnövényzet közt termő (eleven) 'gyim-gyom' vagy az ÉrtSz. meghatározása szerint: „vadon tenyésző, rendszeren haszontalan sőt káros lágy v. kórós szárú növényzet, olyan területen, ahol haszonnövényeket szoktak termelni”. A *gaz* jelentésfejlődésének folyamatát illetőleg igen figyelemreméltó PENAVIN OLGA szlavóniai (kórógyi) szótárának értelmezése: *gaz* 'fű,

minden zöld fűféle; lucerna, here is, míg lábon áll'. Tehát már nem száraz, hanem zöld fűféleség, de, és ez az érdekes: 'lábon álló takarmány' is. A *gaz* szó ősi jelentésének nyoma tükröződik a „lábon álló, de már beérett búza” *gaz* elnevezésében is a Tiszántúlon (Túrkeve, Karcag, Mezőtúr, Kisújszállás). Vö. LŐRINCZE LAJOS: Nyr. 75: 390–92.

A TESz.-ban a *gaz* szóhoz fűzött jelentések a következők: 1. fiatal erdő, 2. gyomnövény, 3. valaminek az alja, 4. szenny, 5. száraz növény, törmelék, 6. gabonaszár és végül átvitt értelemben: alávaló, gonosz ember. A szerkesztők megállapítják, hogy az eredeti jelentés feltehetőleg a főnévi 'Unkraut' volt. A közölt nyelvtörténeti adatok véletlen időrendje természetesen nem szemléltetheti a jelentésfejlődés állomásainak egymásutánját annál kevésbé, mert jövevényyszóról van szó ill. a kiindulás, az alapjelentés ismeretlen. Ezért kellett megszólaltatnunk az átadó nyelvcsoportot, mert csak így kísérhetjük nyomon a *gaz* eredeti fogalmi jegyeinek lassú, de szakadatlan kicserélődését, mígnem a fogalmat hordozó átvett szó jelentése teljesen megváltozott. — Hogy a *gaz* nagyon régi eleme nyelvünknek, azt a vázolt hang-, jelentés- és tárgy történeti érveken kívül az is bizonyítja, hogy átvitt értelmű másodlagos jelentése is már a kódexek korára megy vissza (vö. BEKE: Nyr. 57: 76; VÉRTES O. ANDRÁS: Pejoratív értelmű melléneveink. NyK. LXVI, 408–9).

7. És most nézzük, mit jelentenek az etimológia számára a Nyatl. 78. számú 'mauvaise herbe' térképének szóföldrajzi információi. A *gaz* szó a térképen köznyelvi jelentésében a 'nem termesztett gyomnövények' kategóriájában (77–86) szerepel. Ennek megfelelően a kutatópontokon feltett kérdés is a *gaz* fogalmának köznyelvi meghatározó jegyeit hangsúlyozza ki és így hangzik: Mi az a mindenféle haszontalan növény, amit a kapások közé nem vetnek, mégis dúsan nő? — A kérdés úgy van megfogalmazva, hogy mai értékelésben túlnyomórészt *gaz* feleletet tesz magától értetődővé; a kapott válaszok szempontjából mégis a *gaz* térképe egyike a legtarkábbaknak. A köznyelvi *gaz* mellé felsorakoznak ugyanis a lényeges jegyeikben azonos szinonimák: *gyom*, *dudva*, *burján*, *paré*, *gurdiny* és Dunántúl délnyugati sarkában nagy területen a *fű* is (vö. a 81. sz. *fű* térképet). — A *gaz* szó etimológiájának ismeretében, a térkép ilyen természetű szinkrón adatainak a vizsgálata, ill. vallomása, csak fokozza bennünk a már eddig kialakult belátást, hogy az átvett és a köznyelvi *gaz* közt lényegében megszűnt a fogalmi adekváltság. A feltárt szótörténeti ismeretek nélkül egészen más szemmel figyelni a térkép tarkaságát és a szerkesztők kikíváncsolt megjegyzése: „Egyes magyarázatok szerint, a *gaz* inkább a száraz gyom” sem volna olyan sokatmondó számunkra, mint így. Láttuk ugyanis, hogy a *gaz* fogalmának 'száraz' uralkodójegye az egész jelentésfejlődési láncon át a végsőkig makacsul kitart, amiről tudomást nem venni, még ebben a „köznyelvi” környezetben sem lehet. — Tudjuk, hogy a kutatópontok kérdései elsősorban azt célozzák, hogy a feleletül kívánt szó földrajzi elterjedtségének képe kirajzolódjék, amit azután az egyes tudományágak művelői szempontjaiknak megfelelően kiértékelhetnek. — Ami mármost a szótörténetkutatót illeti, belsőfejlődésű v. újabbkori kölcsönzések esetén, a szóföldrajzi információkban igen jó fogódzót kaphat a szó keletkezése v. első felbukkanás helyének, elterjedése irányának, vagy pedig az átadó nyelv hovátartozásának a megállapításában. Honfoglalás előtti régi török *gaz* szavunk esetében azonban, ezekben a vonatkozásokban a térkép néma marad; legfeljebb azt tudjuk meg, milyen területeken szorult háttérbe, sok esetben

csak újabkori köznyelvi szinonimáival szemben. Azt azonban már nem árulhatja el a térkép, miért nevezi a nép a szénát, szalmát sőt a lábon álló búzát is gyakran *gaz*-nak és soha sem *gyom*-nak, pedig a *gaz* és *gyom* a köznyelvben szinonimák. Ilyen esetekben tűnik ki napnál világosabban, mennyire kiegészítő jellegűek a Nyatl. információi s mennyire nem nélkülözhetjük a nyelvjárások tanúságtételét. De ez a kiegészítő jelleg nagy hézagot pótol a kutatás minden területén. Nem közömbös pl. a *gaz* etimológiájának szempontjából sem, hogy a térkép információi szerint a *gaz* szó az Alföldön vert legmélyebb gyökeret, tehát ott, ahol a földrajzi adottságok legjobban kedveztek a nomád jellegű állattartásnak.

A Nyatl., amennyiben vannak, a rákérdezett szónak hangtani variánsait is hozza. Dunántúl déli részén a *gaz* zöngétlen véghangzós *gasz* és a szlovák határvidéken az inetimologikus *j*-vel bővült *gajz* alakjával találkozunk. Az utóbbi variáns helyhez kötöttsége nem igazolja HORGER feltevését (NéNy. I, 106—8), hogy ez a népnyelvi jelenség csak idegennek érzett szavakban jelentkezik. A *gaz* nagyon régen meghonosodott szó és éppen olyan kevésbé érződik idegennek, mint a *gyűrű*, *gyöngy*, *borsó* stb. — A Nyatl. I. kötetének 192 térképe közül 18 régi török jövevényszó szóföldrajzát vizsgálja. A nagy arányszám a feldolgozott szókészlet mezőgazdasági jellegének tudható be. Hogy általában milyen természetű segítséget fognak jelenteni a Nyatl. információi a honfoglalás előtti jövevényszó kutatás területén, az majd csak a VI. kötettel lezáruló teljes anyag áttekintésével lesz megmondható.

Befejezésül hozzáfűzném még, hogy a közt. *kauda(n)* 'trockenes Gras', nem először merül fel ezúttal török szófejtő irodalmunkban. MUNKÁCSI már 1883-ban (NyK. XVIII, 116) a votjákba is átkerült közt. *kaudan*-t a magyar *katáng* növénynévvel hozza kapcsolatba. GOMBOCZ (NyK. XXXVI, 477—8) hangtani okokból nem fogadta el az egyeztetést, de jobbal nem tudja helyettesíteni, mert amint az a bíráló megjegyzésekből kiderül, nem volt tudomása a közt. *kauda(n)* mong. *qagda* megfelelőjéről. Ez a körülmény teszi érthetővé, miért maradt ki a *gaz* szó a BTLw. szójegyzékéből. A mong. *qagda* adat ismeretében ui. a *búza* és a *túzok* szavakhoz hasonlóan — bár még a grönbechi felfogás szellemében: őst. *-gd-* > csuv. *z* —, de bizonyára már akkor, régi török jövevényszavaink sorában említette volna GOMBOCZ *gaz* szavunkat is.

K. PALLÓ MARGIT

Contribution à la carte 'mauvaise herbe' N° 78. de l'Atlas des Dialectes Hongrois

L'atlas linguistique N° 78. représente l'expansion géographique du mot hong. *gaz* qui signifie 'mauvaise herbe' dans la langue parlée. — L'auteur démontre sur la base des données des dialectes hongrois que le sens primitif du mot *gaz* veut pas dire 'mauvaise herbe', mais au contraire une herbe utile, qui servait de fourrage aux bestiaux en hiver chez les nomades. — Son équivalent fonétique et sémantique dans la langue mongole est *qagda* 'dry gras of preceding year' ~ krm. *kaudan* 'dürres Gras, ein mit trockenem Gras bedecktes Land' ~ tehov. *xyra* 'suchaja trava' (cf. RAMSTEDT, Stellung . . . 25). — Suivant les indications fonétiques des mots d'emprunts *búza* 'fromment' < bulgaroturque **buydai* < mong. *bugdai* et *túzok* 'outarde' < bulg.-turque **toydaq* < mong. *togdaq* id., nous sommes à bon droit de supposer, que le mot hong. *gaz* est le résultat du même développement fonétique: *gaz* < **kaz* < **kaza* < **qayda* < *qagda*. C'est à dire, le mot hongrois fut emprunté également au milieu de l'époque où se formait le changement fonétique: *d* > *δ* > *r*.

MARGIT K. PALLÓ